

„Én Fokvárosban is büszkén voltam magyar”

Törös Károly Dél-Afrikából hazaköltözött úszóedzővel¹ Kriskó János beszélget

A nagyapám Debrecenben volt tanító, ott élt a családjunk. Én a Homokkert nevű városrészben születtem. Nagyapa presbiter volt, a református egyház kiváló tagja. Fontosnak tartom, hogy az egész családjunk a reformációig visszamenően református. Számon tartjuk a famíliában, hogy nagyapám nagymamája Bod Róza volt, Bod Péter egyenes ági leszármazottja. Ilyen tradícióval indult a család, és nem véletlen, hogy Debrecenben kötött ki, a cívisvárosban, a reformáció hazai központjában, amit később joggal neveztek a kálvinista Rómának.

A nagyapám örökös országos tanító volt, a tanítók elnöke. Szerkesztett egy lapot is, a *Tanítók Lapját*, amit egyedül készített, és amiben nagyon érdekes, majdhogynem utópikus cikkek jelentek meg a pedagógiáról, a kort messze megelőzve. Sőt, megjelent egy könyve is 1932-ben, aminek *Száz évig fiatalon* volt a címe. Nagyapám Bicsérdi Béla legjobb barátja volt, sőt patrónusa, pártfogója.² Bicsérdi nagyon jól festett. Nem tudom, mennyire ismered ezt az oldalát?

– *Erről nem hallottam, inkább csak a róla elnevezett mozgalomról.*

– Így van, ő volt a bicsérdizmus megteremtője. A nagyapám úgy segítette, hogy megvette a képeit vagy ajánlotta őket a barátainak, és követte a bicsérdista életmódot, amihez sok fanatizmusra is szükség volt. A gyermekeit, Olga nénit, a nagynénemet és apámat, ha betegek voltak, beásta a földbe, annak gyógyító erejében bízva. Állítom neked, hogy Bicsérdi könyve legalább 50 évvel megelőzte a korát. Mai szemmel persze vannak benne már túlhaladott nézetek is, de összességében egy csodálatos elme gondolatvilágának foglalatát. Talán nem véletlen, ennek a könyvnek is köszönhető, hogy apám is bajnokságok sorozatát nyert sportoló volt több sportágban, nagynéném, Törös Olga pedig harmadik volt a berlini olimpián a női tornászcsapat tagjaként. Bicsérdista életmóddal, tehát hús nélkül jutottak el erre a szintre. Mindezek még az én születésem előtt történtek. Én 1942-ben láttam meg a napvilágot, a háború alatt. Nagyapám korán, 1944-ben meghalt. Az apám katonatiszt volt a Don-kanyarban, a tüzérségnél szolgált. Szóval háborús világba csöppentem bele. Anyám családjának egyik neves fölmenője Tihanyi Sámuel doktor volt,

---

1 Törös Károly 1942-ben, Debrecenben született úszó, vízilabdázó. Édesapja 1956-os szerepvállalása miatt sokáig válogatott sportolóként sem engedték külföldre. 1965-ben egy belgiumi versenyről megtagadta a hazatérést. Volt belga úszóbajnok és bajnokságot nyert vízipólóban is. Edzőként dolgozott Belgiumban, az Egyesült Államokban, a Dél-afrikai Köztársaságban és Algériában. 2013-ban visszaköltözött Magyarországra. Kezdetben az utánpótlás úszóválogatott szövetségi kapitánya, jelenleg a kecskeméti utánpótláskorú úszók vezetőedzője. Kecskeméten él. Tanítványai közül Sarah Poewe világbajnok, Natalie du Toit a pekingi paralimpián öt számban aranyérmes.

2 Bicsérdi Béla vegetáriánus életmódreformer volt, követői közé tartozott többek között Tóth Menyhért, Kosztolányi Dezső és Magyar Ilona is; Kodály Zoltán és Bartók Béla is többször felkereste.

aki Debrecen első emeletes házát építtette annak idején, ami nagy csoda volt, a mai napig is az egyik legszebb ház Debrecenben.

A család egyik része debreceni volt, a másik fele pedig kolozsvári. Anyám Kolozsvárott született, magyar–román–szász iskolába járt, tehát háromnyelvű volt, leginkább német nyelvű. Nyolcéves koromig Debrecenben éltünk, ott kezdtem el az általános iskolát. A háború után édesapám lett a Hajdú-Bihar megyei sportfelügyelő, ő felelt Debrecen sportjáért. Sportfelügyelői állása mellett a református gimnázium testnevelő tanára volt, majd a Debreceni Egyetem testnevelési tanszékére került, ahonnan áthelyezték az egész tanszékét Egerbe, mert ott létesített az állam 1950-ben Pedagógiai Főiskolát. Emiatt a Debreceni Egyetemről egy ötfős csapat, köztük apámmal, átkerült Egerbe. Természetesen az egész család Egerbe költözött. Apám aktív tagja volt a kézilabda-válogatottnak is, tehát még aktív sportoló is volt abban az időben.

– *Úgy tudom, szakkönyveket is írt a kézilabdáról.*

– Valóban így van, 1956-ot követően apám a börtönben írt két szakkönyvet. Összesen négy könyve jelent meg kézilabdáról. Mondhatjuk, hogy az egyik legismertebb kézilabda-szakíró volt.

– *Édesanyád is állásban volt?*

– Anyám annak idején, mint nagypolgári család tagja, nem járt egyetemre, ahogyan a nők többsége sem, de több nyelven beszélt. A nagymamám elindított egy irodalmi szalont Kolozsvárott. Ő Bécsben nevelkedett, és a város, a Klimt-korszak nagy hatással volt rá. Hírességek jártak a szalonjába, mások mellett például Tamási Áron, Kolozsvári Grandpierre Emil, Passuth László. Csak érdekességképpen jegyzem meg, hogy nagyapám kocsisa Tamási Áronnak volt a nagybátyja. Egész Erdély irodalma, sőt művészete ott volt, nemcsak írók, hanem színészek, énekesek, képzőművészek, festők is jártak ebbe a szalonba. Anyám ebben a közegeben nevelkedett, ez volt a háttere. Nagy tudású nő volt. Amikor elkerültünk Kolozsvárról, a háború utáni években, 1950-ig, anyám segített a hazatérő hadifoglyoknak. Később a cserkész-úttörő mozgalomban dolgozott, mert apám cserkészvezető volt, és 1948-ban a cserkészlet automatikusan átalakult úttörővé. Apám az átalakulás után rögtön a csillebérci tábor vezetője lett, így aztán én is gyakran jártam ott, még énekeltem a többiekkel, hogy „jugoszlávok, magyarok, fiúk és lányok, fölépítjük vasutunk és az új világot.” Ekkoriban zajlott az úttörővasút építése.

– *Édesapád áthelyezése kapcsán Egerbe kerültetek. Felteszem, hogy a gyermekkori emlékeid többsége már inkább Egerből való, és csak kevésbé Debrecenből.*

– A debreceni emlékek is elég mélyek olyan szempontból, hogy apám nagyszerű orgonaművész volt, és koncerteket is adott a városban. Őrzöm az orgonistaoklevelét. Gyakran én fújtattam neki a templomban.

– *Szóval képzeljek el egy testnevelő tanárt, aki katonákat gardíroz a Don mellett, hazajön, megyei sportfelügyelő lesz, válogatott sportoló, aki ráadásul szakkönyveket ír, országos szintű úttörővezető, aki orgonál a templomban?*

– Négy egyetemi diplomája volt. A jogot is elvégezte, csak nem doktorált. Már a háború után voltunk, úgyhogy a doktori fokozatszerzés elmaradt. De mondom, orgonistaoklevéllel koncerteket adott, Orosz Júliát kísérte például a rádióban zongorán, ilyenekre emlékszem. Mondhatom, hogy szinte a zongora alatt nőttem föl, mert apám napi négyórát gyakorolt, nagyon szenvedélyesen, mert nem volt módja mindig orgonán gyakorolni. Én pedig passzív élvezőként megismertem a komolyzenét. A mai napig is nagyon nagy híve és követője vagyok.

Átköltöztünk Egerbe, ahol apám adjunktusként dolgozott a főiskolán, én meg a főiskola gyakorló iskolájába jártam. S ki ült mellettem? Tordai Teri. Tordai Teri, aki Szeszics Teri volt még akkor. A papáját, aki ügyész volt Debrecenben, szintén áthelyezték Egerbe. Tehát két debreceni család találkozott újra Egerben. Terivel a mai napig is sokszor emlegetjük ezt az újbóli találkozást. Emlékezetes volt, hiszen majdhogynem mindennap megverték Tordai Teri miatt. No jó, nem csak miatta. Három barátom volt: Póka Laci, akinek az apja az első szívsebész volt, dr. Póka László. Laci nyúlszájú volt, és a gyerekek csúfolták, én megvédtem, tehát megverték. A Teri meg szép volt, azért csúfolták, megvédtem, és azért vertek meg. Volt még egy Tari Vilma nevű osztálytársnőnk, akinek az apja is meg a bátyja is orgonista volt. Velük voltunk mi egy összetartó csapat, amelyikben én voltam a hős, aki mindig megvédtem őket, és mindig megverték, mert nagyon vézna gyerek voltam akkor még. Akkoriban kezdtem úszni. Mivel tornászcsaládból jövök, apám is tornász volt, a nagynéném is tornász volt, én is tornász lettem elsőre. De mivel Egerben az úszás, a vízipóló volt a sport, nem is álltak szóba az emberrel, ha nem volt köze az uszodához, így hát én is lekeveredtem az uszodába.

– *Párhuzamosan a torna mellett, vagy azzal teljesen felhagytál?*

– Párhuzamosan a torna mellett. Csodálatos társaság volt Egerben. Együtt nőttek fel Bodnár Andrással, aki vízilabdázó volt, olimpiai bajnok lett, testi-lelki jó barátom. Ott találkoztam az úszó Katona Jóskával, Pócsik Dénes olimpiai bajnok vízilabdással és az országos bajnokságot nyert olimpikon úszóval, Frank Marival. Mind-mind nagy nevek.

Velük együtt nőttek föl és együtt lettem kis úszóból nagy úszó, válogatott kerettag. Szép éveket éltem meg Egerben. Csodálatos volt, az uszodában éltünk éjjel-nappal.

Akkoriban anyám a *Heves Megyei Népiújság* irodalmi rovatát vezette. 1956 nyarán kint voltam vele Nagyváradon meg Kolozsvárott. Anyám Fischer Annie-ről írt cikket többek között, meg Ady Endre még élő barátait interjúvolta. Nagy hatással volt rám mindez, talán azért, mert ott lehettem vele. Örööm is ezeket a cikkeket. Anyám nagyon elismert, a Munka Érdemrend arany fokozatával kitüntetett újságíró lett. Az első hazai szívűtétről ő készített riportot, a műtétet dr. Póka László, a barátom édesapja végezte, aki végül nagyon megorrolt anyámra, mert anyám kapott Munka Érdemrendet, és nem ő.

Mondhatom, hogy nagyon boldog gyerekkorom volt. A jó polgári háttér sokat jelentett, mint ahogy az is, hogy anyám elismert újságíró, apám elismert tanár és sportvezető volt. Nekem is voltak már sportsikereim, kialakult a baráti köröm, rendben volt az életem. Apám természetesen vitte tovább a kézilabdát Egerben is. Szerepe volt az új futballpálya megépítésében is. A stadiont egy Lovcsányi nevű teniszszedzővel ketten járták ki az Magyar Testnevelési és Sportszövetségben.

Majdnem felhőtlennek nevezhetem a gyerekkoromat egészen '56-ig. Apámat az ötvenhatos forradalom idején megválasztották a főiskolán a Munkástanács elnökévé, anyám meg szerkesztette a forradalmi újságot Ózdon. Egy házban laktunk Kádas Gézával, a forradalom egri eseményeinek fő szervezőjével. Géza felettünk lakott, ő irányította a forradalmi eseményeket, mint a leghíresebb egri. A világ egyik legjobb úszója volt. Én voltam a közvetítő, a futár Géza és apám között, tehát mindenről első kézből értesültem.

– *Tizennégy éves voltál ekkor.*

– Tizennégy éves voltam, de pisztoly volt a zsebemben. Elég sok emlékem maradt a forradalom napjairól. Tudom például, hogy úgy Géza, mint az apám megmentette több kommunista életét, megakadályozták Egerben a vérontást. Lényegében semmi visszavonhatatlan vagy szégyellnivaló nem történt a városban. A főiskolások istenítették apámat, hallgattak rá.

Eljött a nap, amikor bejöttek az oroszok. Anyám minden éjjel Ózdra járt át újságot szerkeszteni, mert az ózdi nyomdában nyomták az újságot, ahol Grósz Károly, a későbbi pártfőtitkár és miniszterelnök volt az igazgató. Érdekessége a dolognak, hogy nem tudta, mi történik a vállalatánál éjszakánként. Már novemberről beszélünk, a november 4. utáni napokról. Még november 7–8-áig megjelent az újság, röpiratként. Anyám minden éjjel átkocsikázott két újságíró társával Ózdra, és írták, szerkesztették az újságot.

Egy napon megjelent két nagy kamion nálunk, hogy a Kádas Gézát meg minket visznek Németországba. Apám kapott egy lehetőséget, hogy ő lesz az akkor még nagypályás német kézilabda-válogatott edzője. Végül mind a ketten elhárították az ajánlatot, mondván, magyarok vagyunk, itthon maradunk. Pedig tudták, hogy a megtorlást nem kerülhetik el. Azt sejtették, hogy halálbüntetést valószínűleg nem fognak kapni, de tudták, hogy börtön vár mindkettőjükre. Tanúja voltam, amikor jöttek a belügyesek apámért és elvitték. Ott voltam, láttam, hallottam. Nem is tudtuk, hogy hová vitték, egy időre eltűnt az életünkéből. Akkoriban nem nagyon jelentették be, hogy hová viszik a gyanúsítottakat. Egy hónapra rá Kádas Gézát is elvitték.

– *Édesanyád megúszta a lapszerkesztést?*

– Anyámat kirúgták az újságtól, örökre feketelistára került. Soha többé nem írhatott. Tudták, hogy ő szerkesztette a forradalmi újságot. Egyik nap elkezdett dolgozni a babakocsi gyárban, másnap kirúgták. A párttitkár odaszólt, és kirúgták. Elment egy kenyérboltba eladónak, kirúgták onnan is.

– *Utánanyúltak mindenütt.*

– Így van, mindenütt utánanyúltak. Közben apámról semmit nem tudtunk.

– *A család nem kapott értesítést arról, hogy eljárás alá vonták vagy elítélték?*

– Nem, semmiféle értesítést nem kaptunk. Sőt, anyámat megfenyegették, ha még egyszer érdeklődni mer, ő is börtönbe kerül.

Az egyik november végi napon edzésről jöttünk az uszodából a barátaimmal. Már korán sötétedett. Az orosz parancsnokság az egykori ÁVH helyén volt, egy katona dobtáras géppisztollyal vigyázta az épületet, de éppen bement melegedni. Négy méter magasban ki volt tűzve a vörös zászló, cukkoltak a többiek, hogy nem merem levenni. Nekem se kellett több, fölmásztam, éppen ki akartam húzni a zászlót a tartójából, mikor visszajött az ór. A barátaim mind elszaladtak, én meg ott lógtam a vörös zászlón. A katona először nem látott meg, mert sötét volt, de aztán hallott valami zajt, sztoj, sztoj, üvöltötte, azt hittem, hogy lelő. Szerencsére nem lőtt le, leszedtek, bevittek, hiszen a vörös zászlót akartam eltüntetni, 14 évesen.

– *Ráadásul egy olyan ember fiaként, aki már letartóztatásban volt a forradalom alatti szerepvállalásáért.*

– Az apám is ott volt az ÁVH pincéjében, ugyanabban az épületben. Ezt utólag tudtuk meg, mert akkor még semmi biztosat nem tudtunk róla. Rám akartak ijeszteni, közölték velem, hogy másnap elindítanak Szibériába. Akkor bejött a kihallgatószozába egy Hegedűs nevű tanár, akinek a lánya magyar bajnok diszkoszvető volt. Hegedűs tanár úr volt az orosz tolmács, nem mellesleg apámnak jó barátja. Megkérdezte: Karcsi, mit csinálsz itt? Elmondtam, hogy mi történt. Azonnal bizonygatni kezdte az oroszoknak, hogy az apám a legnagyobb kommunista, a legjobb ember. Közben meg ott ült a pincéjükben. Érthetetlen módon kiengedtek, ez volt a szerencsém. Több volt, mint mázli, azt kell mondanom, az életet jelentette.

Én épp akkoriban lettem jó úszó, és mivel az apám börtönben volt, tudtam, hogy az egyetlen módja annak, hogy segítsék rajta az, ha én jól úszom, ha válogatott leszek. Elég lusta gyerek voltam, de ez kellő motiváció volt, hogy egyre erősebben dolgozzam. Bekerültem az ifjúsági válogatottba, sorozatban megnyertem a versenyeket. Akkor már tudtuk, hogy apám Kistarcsára került „edzőtáborba,” így hívtuk. Ő lett a kistarcsai internálótábor foglyok által megválasztott parancsnoka. Valami tizenötezer internált volt akkoriban ott. 1957-ben kezdődött a pere, ott voltam az első tárgyalásán. Első fokon halálra ítélték. Rettenetes megrázkódtatás volt, szinte felfoghatatlan egy tizennégy-tizenöt éves gyerek számára. Egy jó barátom kísért el a tárgyalásra, Bosánszki Lajos, akinek az apja szintén internálva volt. Sírta, persze, hogy sírtam, hiszen gyerek voltam még. Másodfokon aztán három évet kapott az apám, amit már leült előzetesben, úgyhogy kiengedték. Amikor kijött a börtönből, útkövező munkás lett, meg szülőkből járt metszeni. Nem engedték vissza tanítani.

Én már 1959-ben benne voltam az olimpiai válogatottban, és egyik csúcsot a másik után úsztam. A nyugatnémetekkel vívott versenyen második lettem, megverve az akkori magyar bajnok Kunságit. Minden esélyem megvolt rá, hogy kikerüljek az olimpiára. Tizenhét évesen tagja voltam Kiss Lacival, a jelenlegi szövetségi kapitánnyal együtt az olimpiai válogatottnak.

Kaptam úgynevezett étkezési ellátmányt, magyarul kajapénzt, napi 100 forintot. Rettentő nagy pénz volt ez akkor. Otthon éhezünk korábban, mert az apám börtönben volt, anyám meg feketelistán. Póka doktor odavett engem magukhoz kosztosnak, mert a fiának a legjobb barátja voltam. Naponta ott ettem náluk, kis túlzással az életemet mentették meg. Nem volt ez veszélytelen Pókáké számára sem, a belügyesek tudtak róla, és figyelmeztették is, hogy ilyet nem lehet csinálni. Mindenesetre két évig ingyen ettem náluk.

Jött '59, olimpiai táborba, tatai edzőtáborba, sítáborba utaztam a többiekkel, végig benne voltam az olimpiai keretben. Májusban aztán megvolt az érettségink.

– *Gimnáziumba jártál?*

– A Dobó István Gimnáziumba jártam. Az igazgatóm dr. Szolnoki János volt, meggyőződéses vörös, hatalmas kommunista. Behívatott '57-ben, be volt rúgva, pisztollyal a kezében ütötte az asztalt: „Törös, apád megtévedt ember, pedig jó ember, de hát ellenforradalmár lett. Téged most kirúghatnának, de nem foglak kirúgni. Ajánlom viszont, hogy húzd meg magad!” Ugyanez az ember még az érettségi vizsgáink előtt kijelentette az iskolagyűlésen, hogy Törös Károly márpedig nem fog kiutazni Rómába az olimpiára, mert fennáll a veszélye annak, hogy disszidál. Nem is lehettem ott az olimpián.

Leérettségiztünk, jött az NDK–Szovjetunió–Magyarország hármass viadal Berlinben. Akkoriban gyakoriak voltak az ilyen versenyek. Úgy volt, hogy én is utazom a csapattal. Fölszálltunk a gépre, jött egy dzsip, kiszállnak belőle a fakabátok. „Törös Károly, adja ide az útlevelét, visszavontuk, nem utazik!” Akkor szembesültem vele, hogy hiába vagyok válogatott szintű sportoló, nem fognak kiengedni az országból, még kelet felé sem.

– *Kelet-Berlint szinte hermetikusan elzárták nyugat felé. Miért nem engedtek ki oda sem?*

– Én úgy voltam nyolc évig válogatott, hogy sehova nem mehettem, így Kelet-Berlinbe sem.

– *Képtelen dolog! Egy nemzeti válogatott, aki nem léphet ki az országból!*

– Én így voltam válogatott. És ez azt is jelentette, sajnós, hogy én voltam a legszegényebb úszó, mert csempészésből élt a válogatott minden tagja. Elnézték nekik. Kocsit vettek, megszerezték az első lakásukat, nekem meg nem volt semmim. Nem vettek föl a Testnevelési Főiskolára sem, pedig magyar válogatottként automatikus felvétel járt volna

nekem. Ráadásul még olimpiai kerettag is voltam. Nem vettek föl. Megbuktattak tornából, engem, aki tornász voltam! Sejtették velem, hogy mindez az apám miatt történik. 1961-ben még egyszer felvételiztem, de másodsorra sem vettek föl.

– *Ilyen stigmákkal mihez tudtál kezdeni érettségi után?*

– Elmentem rakodómunkásnak. Lényegében kiutasítottak minket Egerből 1960-ban, mikor apám kijött a börtönből. Én leérettségiztem, a párttitkár meg szemet vetett a szép lakásunkra. Ötszobás nagypolgári lakás volt, a legjobb helyen, a szállodával szemben. Hogy a párttitkár hozzájuthasson a lakásunkhoz, a családunkat kiutasították Egerből. A lakást megbundázták úgy, hogy egy hármás cserével végül tényleg a párttitkárhoz került, mi meg felköltöztünk Pestre. Engem Bakó Jenő, aki akkor a válogatott edzője és apám barátja volt, elvitt a Fradiba. X-es származású voltam, ahhoz, hogy lehetőséget kapjak a válogatottban, kellett valami olyan beosztás, amivel elkerülhettem az osztályellenség skatulyát. Betettek a borforgalmi vállalathoz, ami akkor a Fradi egyik patrónusa volt. Minden szakszervezetnek volt egy csapata, a Fradié az élelmiszer-ipari szakszervezet, a Borforgalmi Vállalat meg ehhez a szakszervezethez tartozott. Farkas Gábor igazgató volt a szakosztályvezető. Odakerültem dolgozni, de előbb el kellett menjek rakodómunkásnak, hogy x-esből munkássá lehessenek.

– *Nem a szokásos, klasszikus sportállás volt, ahová nem is kellett bejárni?*

– Nem. Volt olyan hat hónapom, ami napi tízórás hórukk munkával telt, bort szállítottunk ki a csehókba. Minden budapesti kocsmát ismertem a munkám révén. Dög nehéz borosládákat cipeltem, de nagyon erős voltam, úgyhogy bírtam kidőlés nélkül, pedig ott havonta cserélődtek a munkatársaim, azok nem bírták. Ráadásul ittak is, én meg absztinens voltam. Így egy fél év után x-esből munkás lettem, és akkor bekerültem a központba adminisztrátornak. Az már klasszikus sportállás volt, napi egy-két órát kellett csak bent töltenem.

– *A Fradiban is úsztál, vagy az már vízilabda volt?*

– Úszás volt. Mindig is vízipólóztam, mert az úszással együtt, szinte az anyatejjel szívja az ember magába a vízipólót is. Egerben az ifjúsági pólócsapat kapitánya voltam, másodikká lettünk a magyar bajnokságon. Mikor a Fradihoz kerültem, játszottam a Komjádi-kupában még több évig, egészen addig, míg el nem hagytam az országot.

A Fradiban nagyon érdekes és jó életem volt, Gerendás Gyuri papája, idősebb Gerendás György volt az egyik edzőm, a másik edzőm meg Bakó Jenő. Nagyon jó csapatunk volt, Kiss Laci, Várszegi, Lantos. Sajnálatos módon a Fradit tönkretették, de előtte, '61-ben egy-szerűen nem volt Magyarország valódi ellenfelünk.

Mindeközben engem továbbra sem engedtek ki külföldre. Szegedre jelentkeztem a bölcsészkarra, magyar-történelem szakra, hiszen mindig is a hobbim volt a könyv és a történelem. Beleszülettem, mert csaknem tízezer kötetes könyvtárunk volt otthon. Szegedre jártam le levelezőként Pestről. Érdekelt a bölcsészlet, valójában a hobbimat folytattam tovább. Sőt, azt mondhatom, hogy első helyen volt az életemben az olvasás, és csak másodikon az úszás. Azt, hogy bölcsészhallgató lettem és nem TF-es, úgy fogtam fel, hogy anyám érdeklődését vittem tovább, nem az apámét. Aztán az élet mégis úgy hozta, hogy visszatértem az apám oldalára.

– *Hogyan teremtődött meg a lehetősége, hogy mégis elhagyd az országot, ha válogatott sportolóként sem kaphattál útlevelet hosszú évekig?*

– Teljesen reménytelen helyzetben voltam. Ne felejtjük el, hogy ez a hidegháború, a retorziók korszaka volt. Amikor 1965-ben végre ki tudtam jutni az országból, még a

legnehezebb időszak volt. Politikailag abszolút a legnehezebb. Apámnak például esélye, reménye nem volt arra, hogy taníthasson, a szalámigyárba tették be adminisztrátornak.

– *De legalább már nem segédmunkás volt.*

– Ez is a Fradinak köszönhető. Mivel apám kiváló szakember volt, Bakó Jenő bevitte erőnléti edzőnek. Úttörő kezdeményezés volt, hogy a magyar úszó- és vízilabda-válogatottak volt külön erőnléti edzője! Az 1964-es athéni olimpiai csapatnak is, amelyik megnyerte az olimpiát, apám volt az erőnléti edzője. Akkor kezdett kijönni a korábbi lehetetlen helyzetéből. Anyámból orvos-írnok lett, többre nem vihette. Orvos-írnok is csak azért lehetett, mert az apja orvos volt. Ott is segítettek nekünk, jó emberek mindenütt voltak. Nagyon sokat köszönhetünk úgy az egri, mint a budapesti intelligenciának, akik végig segítettek a családomat és engem is.

– *1965-ben egy versenyre tudtál kiutazni?*

– Már '64-ben abbahagytam az úszást és elmentem vízipólózni. Úgy volt, hogy a Fradi vízilabdacsapatával '65 tavaszán kimehetek Belgiumba, de újra nem kaptam útlevelet. Visszamentem úszni, mert tudtam, hogy az úszóknak októberben lesz egy esedékes külföldi versenye. És mit tesz isten? Akkor már házas voltam, a feleségem, egy balerina, Barát Éva, éppen Frankfurtba ment ki táncolni szerződéssel. Persze a lánykori nevére szólt az útlevele.

Az őszi úszóverseny előtt, meglepetésre, én is megkaptam a kiutazási engedélyt, hogy miért, ma sem tudom. Belgiumba utazhattam a Fradival. Amíg le nem szállt a gép, nem akartam elhinni, hogy kint vagyok. Amikor Frankfurtban a Henninger-torony fölött elrepültünk, akkor mondtam ki, hogy szabad vagyok. El is érzékenyültem. A csapattársaim nem tudták, mi bajom van, csak néztek rám.

– *Tervezted, tudtad, hogy nem fogsz hazajönni?*

– Úgy mentem ki, hogy tudtam: nem jövök vissza.

– *Mit szóltak a döntéshoz a szüleid? Beavattad őket egyáltalán, tudtak-e róla, számítottak-e rá?*

– Megbeszéltem a szüleimmal, ők is azt mondták, hogy igazam van, maradjak kint, mert nem lesz több esélyem. Ki lehetett számítani húsz évre előre, hogy ha most nem lépek, lehet, hogy soha nem lesz újabb alkalom. Így aztán kint maradtam.

– *Akkor ezt a disszidálást nem lehetett előkészíteni. Nem várt senki Belgiumban?*

– Mivel a feleségem Frankfurtban dolgozott, arra számítottam, hogy egy ideig kinn maradok Belgiumban, és majd onnan átköltözöm Frankfurtba. De pont ekkoriban két magyart is visszafordítottak a bajorok. Bürokratikus tévedés volt, de az érintettek az adminisztratív tévedés miatt Magyarországon börtönbe kerültek. A feleségem azt tanácsolta, hogy inkább ne próbálkozzam Frankfurttal, maradjak ott, ahol vagyok.

Megnyertük a versenyt, én pedig bejelentettem, hogy nem utazom haza a csapattal. Volt ott egy magyar, aki korábban vízipólós fiú volt, Váradi Robika. Levitt engem Leuvenbe, a Leuveni Egyetemre a jezsuitákhoz. Egy jezsuita páter volt a Home Cardinal Mindszenty nevű magyar kollégium igazgatója. Rögtön befogadtak. Tizenhárom magyar lakott abban a kollégiumban, mindent megtettek értem, ők vittek be az ENSZ-be is a menekültügyemet elintézni.

– *Mennyi idő alatt kaptál menekültstátust?*

– Egy hét alatt megvolt a menekültstátusom. Ilyen gyors ügymenetre még nem volt példa, azt mondják, annyira nyilvánvaló volt a hátterem. És akkor a Leuveni Egyetemre,

az ottani TF-re jártam. Ráadásul az egyik legjobb barátom lett a professzorom, dr. Ulrik Persson, akivel együtt úsztam, pontosabban, aki ellen úsztam.

Leuvenben két hét múlva megjelent a magyar titkosszolgálat, civilben persze, vissza akartak vinni Magyarországra. Akkor a tizenhárom magyar odaállt mögém, hogy nem nyúlhatnak Törös Károlyhoz, mert velük gyűlik meg a bajuk. Kiálltak mellettem. A titkosrendőrök káromkodtak, szitkozódtak, fenyegettek, hogy soha többet nem mehetek haza. Annnyiban igazuk lett, hogy tizennégy évig tényleg nem jöhöttem haza.

– *Felteszem, hogy a menekültstátus nem jelentett egyben komplett egzisztenciát is. Hogyan és miből éltél, kik segítettek?*

– Belgiumban annak idején nagyon sok ötvenhatos menekült volt, akiknek ugyanúgy menekültpapírjuk volt, mint nekem. Engem nem nagyon zavart, mert haza ugyan nem jöhöttem, de Európába már lehetett vele utazni.

– *Jelentős magyar kolónia élt Belgiumban vagy Leuvenben?*

– Voltak elegen. Nekem az volt a szerencsém, hogy én a jó magyarokkal voltam. Olyanokkal, akik már a második, harmadik diplomájukat szerezték. Volt azért egy-két söpredék is, akik rossz híret keltették a magyaroknak. Engem a jezsuiták vettek pártfogásba, az intelligencia továbbra is figyelt rám, úgyhogy szerencsés embernek mondhattam magam.

– *Miből éltél, ha közben egyetemre jártál?*

– Egy fillérem sem volt, a nyelvet még nem beszéltem. A németet hoztam otthonról, oroszul is tudtam még egy kicsit, amivel persze semmire nem mentem Belgiumban. Angolul tanultunk ugyan a középiskolában, de nem volt komoly: én többet tudtam a tanáromnál, aki egy leckével járt előttünk.

Megérkeztem egy olyan országba, ahol a francia és a flamand nyelvet beszélték az emberek. Mivel nem bírtam a helyi nyelvek egyikét sem, csak németül beszéltem, még munkát sem tudtam vállalni, amivel pénzt kereshettem volna. Elmentem az Almába, az egyetem éttermébe, és mosogattam. Az ott keresett pénzből tudtam élelmet venni. Hétvégeken vagy ünnepek előtt, ha jött a karácsony, akkor Brüsszelben, a nagy bevásárlóközpontban, az Au Bon Marche-ban számoltam az embereket stopperral, hogy hányan lépnek be az ajtón. Kétségkívül hőskorszak volt. Szállásom volt a kollégiumban, de gyakran előfordult, hogy napokig nem ettem. Szóval nem volt könnyű.

– *Volt-e honvágyad?*

– Próbáltam a honvágyat elhessegetni, mert tudtam, hogy nem mehetek haza.

– *Azt mondják, a tény, hogy tudod: nem mehetsz haza, már bőven elég, hogy a honvágy elővegyen.*

– Az ember befagyasztja ezt az érzést... Úgy tesz, mintha nem lenne honvágya. Én szó szerint befagyasztottam magamban a honvágyat, mint egy fridzsider, és ezt mindaddig tartani tudtam, amíg vissza nem engedtek Magyarországra. Amikor elérkezett a pillanat, két hétig sírtam a tudattól, hogy hazajöhöttek.

– *Mindez tizennégy év elteltével, 1979-ben következett be.*

– Akkor éppen a Yale Egyetem edzője voltam. Emlékszem a pillanatra: otthon voltam éppen Belgiumban, amikor felhívott az ottani magyar nagykövet: Törös úr, büszkék vagyunk magára, hazamehet.

– *Biztosan nagy pillanat volt, de arra kérlek, maradjunk még Leuvenben, a kezdet kezdetén. Továbbra is sportoltál, úsztál, póltóztál?*

– Úsztam is, pólóztam is. Igaz, már inkább pólóztam abban az időben, de azért az úszással kerestem a kenyeremet. Egyetemi bajnok lettem Belgiumban, öt bajnokságot nyertem. Kettesy Gusztáv rekordját én döntöttem meg! Édesapja, Kettesy professzor nagyon híres szemész volt Debrecenben.

Volt egy érdekes szokás, hogy minden megnyert bajnoki cím után egy trappista sört meg kellett innia a bajnoknak. Bajban voltam, mert soha nem ittam alkoholt, sört pláne, de tartottam a szokást. Őt trappistát meg kellett igyak. A trappista sör 12 fokos... Belezsibbad az ember, ha megissza. Nem tagadom, én akkor bele is zsibbadtam. Ez volt a keresztségem Belgiumban, ahol a világ legjobb söreit gyártják, ezzel avattak fel.

A bajnokságok megnyerése után megkeresett engem a gyémántcsapat képviselőjében Abe Fuchs. Ő volt a világ legjobb vízipólóbírója és ő volt a gyémántcsapat elnöke. Elküldte hozzám Rosenthal Robit, aki magyar vízipólós volt, közismert és elismert gyémántos. Rávettek, hogy menjek játszani a gyémántcsapatba, közben majd kitanulom a gyémántszakmát, és abból szépen meg is tudok élni. Így kerültem egy másodosztályú vízipólócsapatba, Belgiumba. Gyémántvágó lettem, diamond cleaver, aki hasítja a követ. Hároméves volt a képzés.

A gyémántvágás lényegében mérnöki munka. Belenézel a kőbe, és meglátod, hol van benne a hiba. Ott kell elhasítani a kristályszerkezetet. Bekerültem a gyémántszakmába, és bő egy év alatt elvégeztem a hároméves szakmai technikumot. A pólócsapatban először nem játszhattam, mert élt a nemzetközi eltiltásom, de miután az lejárt, sikeresen felhoztam őket.

Egyéves eltiltást kaptam, csak tornákon játszottam, de én vittem az edzéseket, én motíváltam a csapatot. A heti három edzésből mindennapos edzésre váltottam. Én vezettem az erőnléti edzéseket is, amit az apámtól tanultam. Már a második évben fölkerültünk a másodosztályból az elsőbe. Az eltiltás miatt valójában én nem is játszottam a másodosztályban. Felkerültünk az első osztályba, majd belga bajnokok lettünk a csapattal. Ez nekem nagyon kapóra jött, vihettem a csapatot tovább. Ketten voltunk magyarok a csapatnál, de Rosenthal Robi már kifelé ment az aktív játékból. '69-ben átment Izraelbe és a válogatott kapitánya lett. És a világ egyik legjobb gyémántosa, nem mellékesen. Szegény, most halt meg egy éve. Hát így kerültem bele ebbe a csapatba, ahol aztán a gyémánt mellett úszóedzőként is dolgoztam. Aerobikot, női tornát is elkezdtem tanítani.

– *Azaz sikerült egzisztenciát teremtened.*

– A gyémánttal már sikerült. Meg azzal, hogy én voltam a legjobb játékos Belgiumban. Sokszor kölcsönkértek nagy csapatok, jártam velük Európát. Közben a feleségem átköltözött Belgiumba, megszületett a fiam, 1966-ban, Antwerpenben. 1970-ben aztán elváltam a feleségemtől. Attól kezdve intenzíven aerobikot oktattam, három évvel Jane Fonda előtt! Állandóan hetven-nyolcvan csinos nő járt az óráimra. Készítettem nekik koreográfiákat. Érdekes volt, 28 éves voltam, frissen elvált ember, úgyhogy abszolút motíválva voltam a női tornára. Soha ki nem apadó forrás volt számomra, és tényleg nagy szakmai sikerem is volt. Az egész országban fölfigyeltek rám, jöttek hozzám tanulni a hölgyek lankadatlanul. Nagyon büszke vagyok rá, hogy egyik úttörője lehettem az aerobiknak.

– *Nem lényegtelen az sem, hogy milyen volt a közérzeted, hogy mennyire találtál otthonra Belgiumban. Folyamodtál-e állampolgárságért? Érezted-e azt bármikor, hogy idegen vagy, esetleg éreztették-e ezt veled?*

– Belgiumban nagyon érdekes világ volt. A sport révén naponta szerepeltem a tévében, újságokban, én voltam, ugye, a legjobb játékos. Indultam úszóversenyeken, és a második, harmadik helyet állandóan és biztosan meg tudtam szerezni mellen és háton.

Amikor 1973-ban az egyik legrégebbi antwerpeni csapat fölkért úszóedzőnek, már abban az évben bajnoki címig juttattam a versenyzőmet mellúszásban, akivel aztán '74-ben már Európa-bajnokságon is szerepeltem. Sikerem volt minden szinten, de ugyanakkor mindig éreztem, hogy nem vagyok idevaló, hogy külföldi vagyok, magyar vagyok. Sok link magyar élt kint, akik elrontották a magyarok rene-méját. Magamról azt gondolom, hogy én csak öregbítettem a magyar hírnevet, és büszkén voltam magyar mindig. Annyira büszkén, hogy nem is kértem állampolgár-ságot Belgiumban, pedig szerették volna, hogy játsszak az olimpiai csapatban. De ha állampolgárságot kérek, el kellett volna mennem 10 hónapra katonának, ami viszont egyáltalán nem vonzott.

– *Az lett volna a honosítás feltétele?*

– Ha állampolgárságot kapok, és az nem volt kérdéses, hogy megkaptam volna-e, nyilvánvalóan behívtak volna katonának. Belgiumban ugyan operett-katonaság volt, nem hasonlítható össze a magyar viszonyokkal, de nagyon ellenemre volt ez is, egyál-talán nem motivált. Nem lettem állampolgár, de 10 éven keresztül én neveltem a belga bajnokot mellúszásban, később gyorsúszásban is, meg más úszásnemben is. Ugyanakkor végig játszottam a vízilabda-bajnokságban, az Európa Kupában, egészen '83 decemberéig, ameddig Belgiumban éltem. 41–42 évesen még vízipólóztam, és továbbra is én voltam a legjobb játékos.

1979-ben a Yale Egyetem fölkért vendégedzőnek. Ott dolgoztam még 1980-ban is, és a csapatom az IWI ligában szerepelt. Az IWI liga a keleti part ligája volt. A Yale rendre 20 ponttal kikapott a Harvarttól, a Brown Egyetemtől és más egyetemektől. Nekem sikerült úgy megfordítani a helyzetet, hogy legalább ilyen arányban mi nyertünk már ellenük, amikor elhagytam a csapatot.

Vertünk mindenkit, a Harvartot, a Greenwich Connecticutot, a Brown Egyetemet, a Cornellt, mindenkit. Amire nagyon büszke voltam, hogy négy játékosom is bekerült az amerikai válogatottba, amiben keleti partról addig nem nagyon volt játékos. Néha a New York Athleticből egy-két ember kivételesen bekerült, de ritka volt nagyon, és ők már idő-sebb játékosok voltak.

– *Föl se merült, hogy Amerikában maradsz?*

– Mivel nagyon sikeres voltam a Yale-en és népszerű, azt kell mondanom, a lányok körében is, nagyon szerették volna, ha ott folytatom a pályafutásomat. Az amerikai válo-gatott úszóedzője, Frank Cliff vitt a Yale-re, mellette voltam asszisztens. Ő volt az olimpiai vezetőedző is, szerette volna, ha kinn maradok. Többször beszélünk is erről. Az amerikai karrierem azért hiúsult meg, mert közben szerelmes lettem egy hölgybe Antwerpenben, aki rávett, hogy költözzem vele Dél-Afrikába.

– *De előtte még hazajöttél Amerikából, mert értesítettek, hogy hazatérhetsz végre Magyarországra.*

– Megjelent az újságban, hogy a Yale Egyetem edzője vagyok. Hazajövök Belgiumba, fölhív engem a nagykövet úr Brüsszelből, hogy Törös úr, büszkéek vagyunk magára, hal-lottuk, hogy a Yale Egyetem edzője, ezúttal hazamehet. Mivel nekem menekültútlevalem volt, akkor még betétlapot adtak, felmerült bennem, hogy elveszíthetem a menekültstátu-somat. Félttem hazajönni, mert öt év börtön járt volna nekem.

– *Hivatalosan elítélték itthon?*

– Öt évet kaptam azért, mert engedély nélkül nem tértem haza. Félttem hazajönni, de megnyugtattak, hogy a hatóságok nem fognak hozzám nyúlni, hiszen nemzetközileg is

nevem volt már. Végül döntöttem, 1979 telén hazajöttem. Érzelmileg nagyon megviselt, két hetet sírtam, mielőtt rászántam magam a hazautazásra. Szó szerint teljesen letörtem.

– *Milyen félelmek voltak benned? A szüleid itthon éltek?*

– Mindenki itthon élt. A szüleimet a távozásom óta mindössze háromszor láttam, mert nem kaptak több kiutazási engedélyt, az öcsémet, húgomat szintén, a legfiatalabb öcsémet egyszer sem, mert katona volt, és így nem utazhatott külföldre. Szóval úgy jöttem vissza, hogy a családot alig láttam, a barátaimat is csak azért, mivel a legtöbb barátom válogatott úszó vagy vízipólós volt. Velük rendszeresen találkoztam meccseken vagy versenyeken, sőt, aztán én vittem ki Belgiumba a magyar csapatot, és játszottam is ellenük. Velük tehát rendszeresen találkoztam. Mindig ők vittek haza ajándékot a családnak.

– *A családtagjaiddal levélben tartottál kapcsolatot vagy telefonon?*

– A leveleinket állandóan cenzúrázták. Azért leveleztünk is, csak oda kellett figyelni. Virágnyelvet használtunk. A mai napig őrzöm azokat a leveleket.

Szóval így kerültem akkor haza. Még emlékszem, hogy Csapó Gáborral meg Zalatnay Saroltával mentem szilveszterezni '79-ben.

– *A Yale-ről azért tértél vissza Belgiumba, mert volt ott egy nő, akibe beleszerettél.*

– Az a nő elvált miattam. Két gyereke volt. Először azt javasolta, hogy menjünk Amerikába. Volt pénze, a férje is fizetett a két gyerek után, és azt remélte, az apja is segíteni fog bennünket. Igen ám, de én kezdő edző lettem volna a Yale-en. Ha egyedül lettem volna, vállaltam volna, de így már, leendő családfenntartóként nem tűnt nagyon vonzónak az egyetem ajánlata. Az én ötletem volt, hogy menjünk inkább Dél-Afrikába. Ott éltek a hölgy szülei. A papának gyémántbányája volt, meg szőnyeggyára. Így kerültünk Fokvárosba. Nem azt bántam meg, hogy odaköltöztünk, mert a mai napig is imádom Dél-Afrikát, de az nagy hiba volt, hogy a leendő apósomnál laktunk, és én ott dolgoztam egy évet a szőnyeggyárában. Én voltam a menedzser, de nem az én világom volt az üzleti élet.

– *Miben volt hiányérzeted?*

– Nem a sport révén kerültem oda. Én, aki már válogatott edző voltam Belgiumban, plusz én voltam a legjobb vízipóló-játékos az országban, aki megjárta az Európa Kupát is! Dél-Afrikában senki nem ismert, nem volt semmi sportkapcsolatom. Előlről kellett kezdenem mindent.

– *1984 elején járunk. Dél-Afrika ekkor még apartheid rendszer?*

– Igen, akkor voltak a crossroads-i zavargások. És a papa szőnyeggyára a Crossroads mellett volt. Az általam vezetett szőnyeggyárban volt 80 fekete és 40 színes munkásom. A színes bőrű munkások többnyire afrikaans nyelven beszéltek.

– *Ez a búrok nyelve.*

– Ez a búr nyelv, valóban. Én voltam a menedzserük, de nem tudták, hogy értem a nyelvet. Nem mondtam soha, mert angolul beszéltem velük. Többször előfordult, hogy lopták a szőnyeget. Hallottam, ahogy megbeszélték a részleteket, szóltam a biztonságiaknak meg a tulajdonosnak, hogy ma éjjel gyakor itt és itt szőnyeget próbálnak kicsempészni a gyárból. Elkapták őket.

A menedzseri karrieremnek az vetett véget, hogy a feketék akkor 90 centet kerestek óránként, ami majdnem azonos volt az amerikai dollárcenttel, sőt valamivel jobb is volt annál. Akkor 1 dollár 96 dél-afrikai centet ért, tehát valamivel jobb volt a rand, mint a

dollár. Én feemeltem 90 centről 1 randra a munkásaim órabérét, és ezért a család nagyon megorrolt rám.

Lejártam vízipólózni, megtaláltam a csapatomat, játékos-edző lettem. Megnyertük a bajnokságot. Már negyvenkét éves voltam, és bajnokságot nyerek velük Dél-Afrikában! Én lőttem a gólokat, tehát minden rendben volt. Akkor az egyik fokvárosi úszócsapat edzője távozott, és felajánlották nekem, hogy vegyem át a feladatát. Így kerültem egy teljesen jelentéktelen, senki által nem jegyzett klub élére, amiből aztán rövid idő alatt felépítettem az ország legeredményesebb úszóklubját.

– *Bajnokok lettetek a százhuszadik helyen álló klubbal?*

– Bajnokságot nyertünk úszásban. Akkor a barátnőm apja bejelentette, hogy vége az úzásnak, a vízipólónak, a női tornának és az aerobiknak – ezeket oktattam közben –, szüksége van rám az üzletben. Tiltakoztam, hogy nem szeretnék másodrangú állampolgár lenni, nem vagyok üzletember, nem is leszek soha, mert nem értek hozzá. Kértem, hogy adjon nekem három évet, és bebizonyítom, hogy én leszek a legjobb úszóedző Dél-Afrikában. Kinevetett, azt mondta, akkor sem tudom eltartani a lányát. Le is út, fel is út – kiadta az utamat. Kidobott az aranykosárból. A lakásunk, mint egy rózsadombi villa, ott állt a hegyoldalban, tengeri kilátással, uszoda és öt autó állt a rendelkezésemre. Ebből mindből kizuhantam, és egy csupasz matraccal beköltöztem egy kis bérelt házba.

– *A feleséged is úgy gondolta, hogy az apjának igaza van?*

– Nem volt a feleségem, még csak a barátnőm. Azt mondta, hogy jön velem, hogy kiáll mellettem, de hát nem volt egy fillérem sem.

– *Igaza volt az apósznak. Nem tudtad eltartani a lányát. Hogy lett ebből mégis karrier?*

– Sikerember voltam világeletemben, lényegében bármihez fogtam, azt jól csináltam. Úszásban is sikerem volt, vízipólóban is sikerem volt, aerobikban is sikerem volt, és akkor Dél-Afrikában mindent előlről kellett kezdenem. Az aerobikot Dél-Afrikában még nem ismerték, én honosítottam meg. Odajárt hozzám Fokváros krémje. Természetesen a nőkről beszélek. Vízipólóban megnyertük a ligát, sikerem volt. Átvettem az úszócsapatot, már a második, harmadik évben sikerem volt velük. Kineveltem az első dél-afrikai bajnokomat hátúszásban, magam meg elkezdtem a masterst, az öregfiúkat. Negyvenegy éves koromban két világcsúcsot úsztam a mastersnél, még Belgiumban. És akkor ezt átvittem Dél-Afrikába, ott is szépen beindult minden, sikeredző lettem három év alatt. A bajnokságon megszületett az első bajnokom, az úszóim följöttek a legmagasabb szintre. Innen már csak fölfelé vezetett az út.

– *Dél-Afrikában kértél-e állampolgárságot?*

– 1992-ben, amikor Mandela kijött a börtönből, akkor Frederik Willem de Klerk miniszterelnök kiírt egy népszavazást. Tudnod kell, hogy de Klerk hozta ki Mandelát a rabságból, tulajdonképpen az akkori fehér kormány ellen szólt az a népszavazás. Ezt követően született meg a szabály, hogy ha valaki itt él már öt éve, kérheti az állampolgárságot. Megkértem és megkaptam. Mandela engem mindig az apámra emlékeztetett. A börtönnel, a toleranciával. Szent ember volt. Megmentette a fehéreket.

– *A kapcsolatod időközben tönkrement, vagy együtt maradtatok a barátnóddal?*

– Azt követően, hogy a papa elzavart az üzletből és a házból, még két évig tartott a kapcsolatunk, de úgy, hogy a barátnőm apja közben verőembert küldött rám. Szóval bot-

rányos volt az egész. Aztán a barátnómet férjhez adták egy ígéretes üzleti kapcsolathoz, én meg éltem tovább az életemet – immáron fix barátnó nélkül.

– *Hogyan jutottál el a dél-afrikai sportolókka a világkarrierig?*

– Én úszónak is, úszóedzőnek is gondolkodó ember voltam. A japán Yoshihiko Osaki, aki a római olimpia után Magyarországra jött, megtanított engem az új mellúszásra, az úgynevezett fordított levegős mellúszásra. Én voltam az első Magyarországon, aki ezt csinálta. 1961-ben a *Sport és Tudomány*ban megjelent egy cikk Arold Imrétől, aki az úszás-oktatás atyamestere volt akkoriban, hogy ne utánozzuk azt, ami csak jónak látszik. Engem hozott fel példának, mondván, hogy a mellúszásom úgy néz ki, mintha egy kutya úszna a vízben. Nagyon melléfogott Arold a cikkével, mert ez a módszer volt a magyar mellúszás sikereinek kezdőpontja.

– *Gyurta Dániel is fordítva vesz levegőt?*

– Igen. Edzőként az volt az elvem, hogy az én versenyzőim vagy úszóim soha ne tudják, hogy mikor, mi lesz az edzés tartalma, mert igyekeztem mindig változatossá tenni a munkát, hogy ne ölje meg őket a monotonia. Újat akartam hozni és érdekessé akartam tenni az egyébként tényleg nagyon monoton, unalmas munkát. Jó edző voltam, belga bajnokokat neveltem, dél-afrikai bajnokokat neveltem, de nem volt még világklasszis úszóm. És akkor megjelent a színen régi barátom, Kiss Laci. Kiss Lacit, Egerszegit, Darnyit 1992-ben kihoztuk Dél-Afrikába előadást tartani. Én voltam a tolmács. Kiss Lacit nyolcéves korom óta ismerem. Együtt úsztam vele még Egerben, a nagypapa egri volt, minden nyáron ott volt Egerben. Később a Fradiban is, meg a válogatottban is együtt úsztam vele. A távozásomat követően is találkoztunk versenyeken, vele is meg Széchy Tamással is. Mindig én voltam a tolmács. Tény az, hogy Lacinak annyira megtetszett Fokváros, hogy azt tervezgette, visszajönnek edzőtáborba a magyar úszóválogatottal. És akkor elkezdődött egy tízéves együttműködés. Kiss Laci évente kétszer ott volt Fokvárosban az Egérrel meg a többiekkel, Kovács Ágival, Güttler Karcsival edzőtáborban. Természetesen minden edzésükön ott voltam, edzés után velük is vacsoráztam.

– *Te voltál a helyi kapcsolattartó, vagy edzőként is foglalkoztattak?*

– Dolgoztam velük. Egyfolytában veszekedtünk, az ő módszerükről meg az én módszeremről. Ez a vita változtatta meg az életemet. Kiss Laci állította, hogy az ő módszere az eredményesebb, én pedig vitattam ezt. Azzal érvelt, hogy neki van olimpiai bajnoka, szemben velem. Ezt el kellett fogadnom. Őt igazolták Egerszegi meg a többiek eredményei, nekem meg csak nemzeti bajnokaim voltak. Laci arra ösztönzött, hogy fordítsak jóval nagyobb gondot az ismétlésre, a repetícióra, ezt csinálják a tornászok, a balerinák, a műugrók, mindenki. És erre az automatizálásra van szüksége az úszóknak is, ha világszintű eredményt akarnak elérni. Hosszas vita és veszekedés végén meggyőződt, rávett, hogy megváltoztassam a korábbi szisztémámat. Már ebbe a periódusba esik bele a kis Sarah Poewe, aki kilencéves korában kezdett el velem úszni.

– *Belőle lett az első, általad nevelt nemzetközi klasszis?*

– Így van, belőle lett aztán világbajnok. Pont a Kiss Laci-féle módszer átvételével esett egybe. Laci edzőmódszereivel készítettem fel, amit nem egy az egyben vettem át, de lényegében ez volt az alapja az edzéseimnek. Átalakítottam a mi körülményeinkre és lehetőségeinkre, de az alap a Széchy–Kiss Laci-féle edzőmódszer maradt.

Akkoriban már gyakrabban jártam haza Magyarországra. Nyaranként legalább egy hónapot vagy Lacinál, vagy Széchy Tamásnál töltöttem az uszodában, mert változatlanul

tanulni akartam. Ismertem a módszerüket, tudtam, hogy mit csinálnak, de belül valahogy nem akartam átvenni, mert monotonnak találtam, túlonként is az automatizációra épített. Pont azért nem akartam átvenni, ami az előnye volt, de amit akkor még nem fogadtam el. Mire Laci rávett, hogy kövessem maradéktalanul a módszerét, feltűnt a színen egy tehetséges, fiatal kislány, Sarah Poewe. Bekerült a csapatomba. Laci is megnézte, amikor Fokvárosban járt, és nagyon tehetségesnek találta. Felajánlotta, hogy ha a gyerek Magyarországra utazik, dolgozhat vele. Így kezdődött el egy olyan kapcsolat, ami aztán az évek folyamán egyre jobb és egyre erősebb lett. Ahányszor én hazajöttem Magyarországra látogatónak, hoztam magammal Sarah-t is, aki együtt edzett Kovács Ágival, Kiss Lacival. És mit tesz Isten, 1999-ben Sarah megverte Kovács Ágit a magyar bajnokságon. Ebből a Kovács mama aztán nagy botrányt csinált, el is tiltottak minket, nem jöhettünk többet haza versenyezni. Laci közölte, hogy nem tud tovább dolgozni Sarah-val. Pedig csak évente egyetlen hónapról volt szó. Így került aztán Sarah Nagy Józsihoz.

Aztán jött a 2000-es világbajnokság, és én Sarah-val úgy kezdtem dolgozni 1998-tól, hogy az olimpia megnyerésére hegyeztük ki a munkát. Világossá tettem neki, hogy skalpokat gyűjtünk, hogy minden versenyen meg kell vernie egy-egy nagy nevet, mert az önbizalmat ad. A 2000-es athéni rövidpályás világbajnokságig Sarah már mindenkit megvert, csak Penny Heynst, az olimpiai bajnokot nem. Penny Heyns közben nem indult el ezen a világbajnokságon. Biztattam Sarah-t, hogy meg kell és meg lehet nyerni azt a versenyt. Meg is nyerte az ötven mellett, megnyerte a száz mellett, kétszeres világbajnok lett, noha mi nem is készültünk a világbajnokságra, mert két hétre rá volt az olimpiai válogató Penny Heyns ellen, akit Sarah-nak mindenképpen le kellett győznie. Tehát nem volt formába hozás, nem borotválta le magát, mégis majdnem világcsúcsot úszott ötven mellen: 30.60 volt a világcsúcs, ő meg úszott 30.66-ot. Száz mellen is világcsúcsközelit úszott, mindössze két századdal maradt el a rekordtól. Akkor már tudtam, hogy megvan, amit akartunk. Tudtam, ha rövid pályán ez sikerült, akkor meglesz az olimpia is! Úgy mentünk Sydney-be, hogy Sarah Poewe verte a világot. És legyőzte az olimpiai válogatón Penny Heynst is!

– *Dél-Afrika visszaigazolta, elismerte az eredményeidet?*

– Hát nem nagyon. Ott elsősorban az angol sportoknak van nagy kultusza, a rögbinek, a krikettnak, a focinak. Ezek mennek, és az iskolákban is ezek a legfontosabb sportok, mindamelllett, hogy az úszás is fontos iskolai szinten, de csak olimpiai években figyeltek erősebben az úszásra. Tehát én nem kerestem érdemleges pénzt, úszóedzőként ez nem volt lehetséges. Amikor Sarah világbajnok lett, kapott talán havi száz dollárt. A szűkmarkúságnak aztán az lett az eredménye, hogy Sarah 2002-ben átigazolt Németországba, mert az apja német volt.

– *Német színekben is eredményes volt?*

– Persze. Ugyanakkor 2006-ban, az Európa-bajnokságon újra én voltam az edzője. 2007-ben is visszajött hozzám. Arra hivatkozott, hogy nem úszott jobbat, mióta elment tőlem, s kérdezte, hogy elvállalom-e a 2008-as olimpiára. Igent mondtam, de világossá tettem, hogy dolgozni kell úgy, mint régen. Lefogyott tíz kilót velem, és a német olimpiai válogatón Európa-csúcsot úszott száz mellen. Újra sikerrel dolgoztunk, jó párost alkottunk. 2000 után 2008-ban úszott először újra kiváló időt. Közben ott volt neki az athéni olimpia, ahol harmadik volt a váltóban Franziska von Almsickkal, és mindig jól úszott, de nem tudott jobbat úszni. Nekem közben Natalie du Toit, az amputált lábú úszóm is magyar bajnok lett négyszáz vegyesen, akkor még a balesete előtt, két lábbal.

Natalie tizennégy évesen magyar bajnok volt. Különös érzés volt, hogy két magyar bajnokom is volt, még mielőtt visszajöttem volna Magyarországra.

– *És Natalie ki miatt nem úszhatott tovább? Itt nem volt Kovács mama!*

– Mivel az Egér nem úszott négyszáz vegyesen, már nem volt probléma. Kovács Ági már probléma volt. Kovács Ágit valaki megveri Magyarországon? Szinte elképzelhetetlen volt. Mindenesetre nagy pofon.

– *Miközben hallgatlak, az jár a fejemben, hogy mennyire tartottad meg te a magyarságodat? Akár Belgiumban, akár Cape Townban magyarként éltél-e, magyar konyhát vittél-e, voltak-e magyar szokásaid vagy fontos hazai tárgyaid?*

– Nem voltak ilyenek. Nekem a könyv volt a hobbim. Anyám küldte a jobbnál jobb könyveket Belgiumba. De ha visszagondolok, mióta én kint élek, a legjobb barátaim mindig magyarok voltak.

– *Kerested az alkalmat, ösztönösen kerested a magyarok társaságát?*

– Nem tudom megmagyarázni. Például Belgiumban a volt profi futballisták voltak a barátaim, Krivicz Tamás, aki Kassai néven játszott a Dózsában, Kenderesi Pista, a Vasas kapusa és Krémer Karcsi. Velük barátkoztam. Nagyon sokan voltak, nem is akarok neveket sorolni. Mikor Dél-Afrikába költöztem, a baráti köröm éppúgy magyarokból állt, mint korábban Belgiumban. Nem vagyok elhatároló, nem azt mondom, hogy mi, magyarok jobbak, szebbek vagy okosabbak vagyunk másoknál, csak valahogy a barátaim leginkább a honfitársaim közül kerültek ki. Én úgy vagyok kozmopolita, hogy büszke vagyok a magyarságomra. Úgy vagyok európai, hogy magyar vagyok.

– *A fiad beszéli-e a nyelvet? És az unokád?*

– Igen, a fiam beszél öt nyelven, mint én, közte természetesen magyarul is. Az unokám már nem. Amikor elváltam a feleségemtől, attól kezdve elfelejttem a magyar konyhát. Meg kellett tanulnom főzni. Addig magyart ettem, 1970-ig még magyar módon éltem, beszéltem, meg minden, de utána mindez megváltozott.

– *A balerina feleséged tudott főzni?*

– Igen, tudott főzni, de a válásunk után ez elveszítette a jelentőségét. Elvileg el kellett volna veszítenem a magyar kötődést, de soha nem veszítettem el. Sőt, Fokvárosban én alapítottam meg a magyar klubot, és kikötöttük, hogy se faj, se vallás, se politika nem szolgálhat megkülönböztetés alapjául a körünkben. Aki ezt nem tartotta be, azt eltávolítottuk a klubból, mégis jól működött. Mit csináltam? Magyar kultúrát vittem az ottani magyaroknak. Kivittük a Duna Művészegyüttest, kivittük Mécs Károly színészt előadást tartani. Vendégül láttunk számos sportolót, én voltam a keresztapa, minden sportágban edzőket vittem ki. Tiszteletbeli konzuli címre is esélyes voltam már, amit meg is ígért minden magyar kormány, de végül soha nem kaptam meg.

– *Sikeres ember voltál mindig és mindenütt. Az egész életed arra épült, hogy amibe belekezdted, abban sikeres voltál. Mi hozott haza mégis? Merthogy 2013-ban egyszercsak magyar szövetségi kapitány lettél az úszóutánpótlásnál, amit már nem lehetett Fokvárosból vezényelni, ahhoz haza kellett települni.*

– A pekingi olimpián huszonkettő dél-afrikai úszó volt kint, de nem nyertünk érmet. Ezzel elvesztettünk minden támogatást és a szponzorokat. Mi, szakemberek viszont úgy láttuk, hogy pont jó dolgot csináltunk, mert a következő olimpiára beérhet a munkánk gyümölcse, rengeteg biztató jel mutatkozott Pekingben. Valójában utánpótláskorú csapattal voltunk az olimpián. Nekem három úszóm volt ott Dél-Afrikából, plusz Sarah Németországból, plusz egy szenegáli lány. Őt úszóm volt az olimpián. Nagyon büszke voltam, mert jól szerepeltek, de érmünk nem volt. Amikor visszajöttünk, megvonták a pénzt és elküldték a szövetségi

kapitányt, a német Dirk Langét, aki Kamerunnak lett az edzője. Amikor Langét elküldték, egy ideig úgy volt, hogy én leszek az új szövetségi kapitány, de a pénz elvonása miatt végül nem tudtunk megegyezni a feltételekben. Viszont felajánlották, hogy ha külföldre akarok menni, akkor elengednek. És akkor jött a megkeresés Algériából. Volt öt ajánlatom öt nemzeti válogatotthoz, Új-Zélandhoz többek között. Több helyre mehettem volna. Algéria volt a lukratív oldal, a legtöbb bevétellel kecsegtető. Nettó tízezer eurót ígértek, az elég jó fizetés. El is vállaltam, de hamar kiderült, hogy nem volt szerencsés lépés.

– *Mi volt a problémád Algériával?*

– Csak annyi, hogy kétéves detoxikálással járt, mert se bor, se nő nem lehetett az életben. Nagy büntetés volt, Allah által. Mindegy, volt egy kétéves kitérő az életben. Aránylag sikeresen szerepeltem ott is.

– *Ott is azonnal bajnokot vártak volna tőled?*

– Nekik az érem, az aranyérem lett volna fontos. Nem tudtunk aranyérmet nyerni, nem lehetett, én nem úszhattam helyettük. De fölemeltem a nívót elég magasra. Létezik a FINA-pontok rendszere. Mondjuk 850 FINA-pont kell a válogatottsághoz. Két úszó volt 850 pont fölött, amikor odakerültem, és tizenhárom, amikor eljöttem. Akár sikernek is tekinthették volna, de hát ők ezt nem így érezték. Tény az, hogy szakításra került sor közöttünk, visszamentem Dél-Afrikába, ahol nem leltem a helyemet, hiszen megszűnt a munkám a korábbi munkahelyemen, meg pénz se volt. Fontolgattam, hogy megyek tovább egy másik országba. Ajánlataim voltak több helyről. Akkoriban pont itthon voltam látogatóban, és Kiss Laci felvetette, hogy jöjjenek haza, legyenek én az ifjúsági kapitány. Ezért jöttem haza.

– *Mit hagytál ott Dél-Afrikában?*

– Harminc évet, ami nagyon szép és jó volt, a legjobb borokat, meg a legszebb nőket.

– *Van-e olyan része az identitásodnak ma már, ami afrikai?*

– Azt szokták mondani, hogy aki járt már Afrikában, mindig vissza akar térni. Cape Town különben is a világ egyik legszebb városa. Nagyon boldog voltam ott, nagyon jól éreztem magam. Természetes, hogy hiányzik néha. De van az embernek a magyar oldala, ami mindig hiányzott. Az nem volt elég, hogy néha hazajöttem egy-egy hónapra, lényegében kiestem az itteni életből. De azért az országtól soha nem szakadtam el. Naprakész voltam a magyar viszonyokból. Politizálni ugyan nem politizáltam soha, de mindig tudtam, hogy mi történik. Baloldali eleve nem lehettem a családi háttérrel, szélsőjobbos ugyancsak a családom miatt nem lehettem. Úgy éreztem, hogy a jelenlegi sportpolitika annyira sportbarát és annyira fölemelő a szakmámban, ami biztosítékot jelentett a számomra, hogy meg fogom állni a helyemet és meg fogom találni a számításomat. Ebben tévedtem, ha úgy tetszik, csalódtam. Én nem adminisztrátornak jöttem vissza, márpedig az úszószövetségben egyike lettem az adminisztrátoroknak. Nem volt sok közöm az úszókhoz, edzőként nem adhattam át a tapasztalataimat. Pedig nagyon szerettem volna felnevelni a magam magyar olimpiai bajnokát.

– *Elvileg erre most is van lehetőség.*

– Fél év elteltével szóltam Kiss Lacinak, hogy befejezem. Amit én kezdtem el, azt végigviszem, de utána szeretnék elmenni edzőnek. Laci segített ebben, Gyárfás Tamás is segített, az ő közbenjárásukkal kerültem Kecskemétre. Az utánpótlás szövetségi kapitányi tisztelet köszönettel visszaadtam.

– *Miért pont Kecskemét? Csak nem azért, mert a nagynénéd, Törös Olga itt él?*

– De igen, ennek nagy szerepe volt a döntésemben. Mint kapitány jártam Kecskeméten, mert a munkámhoz tartozott. Láttam egy csodálatos szép uszodát, láttam, hogy nagyon

kevesen úsznak versenyszerűen, és azok között is nagyon kevés az igazán jó úszó. El sem tudtam képzelni, hogy egy ilyen jó uszodában, ilyen kiváló körülmények között vajon miért nincsenek jobb úszók? Jelentést írtam a látogatásomról. Van két felnőtt úszó, akik jók, ők a Földházi és a Budai. Utánuk senki, aztán a tíz-tizenkét éveseknél megint vannak tehetséges úszópalánták. Elolvasták a szövetség vezetői a jelentést, s mit tesz isten, azt mondja nekem Kiss Laci: érdekel Kecskemét? Számba vettem a családi kapcsolatokat, az uszoda kínálta lehetőségeket, és igent mondtam. Február 1-jén volt ez a megbeszélésünk Hódmezővásárhelyen, „A jövő bajnokai” versenyen. Ott találkoztam Szigeti Tibor úrral, a BÁCSVÍZ KVSC elnökével meg a kecskeméti alpolgármesterrel, Nagypál Sándorral, velük beszéltük meg a részleteket. Később még egyeztettem Zombor Gábor polgármester úrral és Gyárfás Tamással, az úszószövetség elnökével is. Így kerültem Kecskemétre.

– Ha valaki fél évszázadot távol tölt Magyarországtól, milyen érzésekkel tér haza? Ez az ország, amit kényszerűségből itt hagytál, hogyan viszonyul hozzád, hogyan viszonyultok egymáshoz?

– Én mindvégig megmaradtam annak, aki voltam és vagyok, magyarnak. Büszke magyarnak.

Nem vesztettem el a nyelvet fél évszázad alatt sem, erre is büszke vagyok. Valószínű, hogy mára már van némi akcentusom, hiszen öt nyelven beszélek, és ez nem múlik el nyom nélkül, ahogy a hosszú távollét sem. Ugyanakkor soha nem használok idegen nyelvet a magyaromban, mint ahogy más nyelvben sem használok idegen nyelvet, még ott sem, ahol esetleg gyengébb vagyok. Lélekben teljesen magyar maradtam az emigrációban is. A családi örökség minden bizonnyal ott van emögött, a család, akikre büszke vagyok. Mert más nem maradt nekünk, csak a büszkeségünk, minden mást elvettek tőlünk 1945 után.

Én Fokvárosban is büszkén voltam magyar. Amikor már megvolt a dél-afrikai állampolgárságom, akkor is mindig kihangsúlyoztam a magyar hátteremet, a magyar származásomat, a magyar eredetemet. És ezt végig megtartottam, úgy érzem, hogy nem is bután. Vannak emberek, akik bután magyarok, verik a mellüket, amikor nincs is mire. Akinek meg lenne mire, annak egész egyszerűen nincs szüksége a melldőngetésre. Én tényleg rengeteg dicsőséget szereztem a népemnek és a hazámnak külföldi tartózkodásom alatt, talán sokkal többet, mintha itthon maradtam volna. És rengeteg magyarnak segítettem! Ezért kaptam is kitüntetést annak idején. 1995-ben Gallov Rezsőtől a Magyar Sportért díjat vehettem át a bilaterális kapcsolatok ápolásáért. Erre is nagyon büszke vagyok. Szerénytelenség nélkül úgy érzem, hogy sokat tettem, nem csak az úzásért és a vízipólóért.

Mindig úgy voltam magyar, hogy büszke voltam a nemzetiségemre, soha nem titkoltam vagy szégyelltem azt.

– Jó másfél éve, hogy úgy döntöttél, hazaköltözöl Magyarországra. Nem volt olyan pillanat, amikor azt mondtad, hogy kár volt, hogy vissza kéne menni?

– Egy Edith Piaf-dallal válaszolok: „Nem bánok semmit sem”. Ez volt az életfilozófiám mindig, soha nem bántam meg semmit. Ezt a lépésemet sem. Remélem, hogy nem is fogom. Optimista ember vagyok, a rosszban is a jót látom. A pesszimista meg a jóban is a rosszat látja. Én így nevelkedtem, ez a családi hátterem. Az a tény, hogy 48 évig Magyarországon kívül éltem, okot adhatott volna a pesszimizmusra, de gondosan elkerültem ezt az állapotot. Ellenére annak, hogy magam is tapasztalom: a honfitársaim az átlagosnál és az indokoltnál jóval pesszimistábbak. Nekem megadatott, hogy másképp, jobban éljek, mint akik itthon maradtak. Meg kellett küzdenem mindenért, nem volt könnyű nekem sem, de optimista maradtam, és ezzel eredményesen befolyásolni tudtam a környezetemet is.